

Warszawa, 27 stycznia 2016 r.

KMP. 571.20.2015.MKu

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Zakładzie Karnym w Strzelinie
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (dalej: OPCAT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 18-19 listopada 2015 r., do Zakładu Karnego w Strzelinie (zwanym dalej: Zakładem lub jednostką) udali się przedstawiciele Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji (zwanego dalej: Mechanizm, KMP): dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Rafał Kulas oraz Marcin Kusy (prawnicy).

Przedstawiciele KMP sprawdzili na miejscu sposób traktowania osadzonych, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z płk. Zdzisławem Ratajem – dyrektorem Zakładu;
- dokonano oglądu pomieszczeń, w tym m.in: celi zabezpieczającej, cel izolacyjnych, wybranych losowo cel mieszkalnych, świetlic, ambulatorium, łaźni, sal widzeń;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- przeanalizowano wybraną dokumentację, m.in. akta osób osadzonych, protokoły z odpraw kierownictwa jednostki, dokumentację skargową prowadzoną w jednostce, zarządzenia dyrektora Zakładu.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza do pomiaru powierzchni cel.

Pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich poinformowali dyrektora Zakładu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumentację oraz przygotowane na wniosek wizytujących informacje związane funkcjonowaniem jednostki.

2. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny w Strzelinie jest jednostką typu zamkniętego dla mężczyzn odbywających karę po raz pierwszy z oddziałami: zakładu karnego typu zamkniętego dla młodocianych, zakładu karnego typu półotwartego dla odbywających karę po raz pierwszy oraz zakładu karnego typu półotwartego dla młodocianych. Jego pojemność wynosi 805 miejsc.

W dniu 18 listopada 2015 r. liczba osadzonych wynosiła 669, w tym 666 skazanych i 3 ukaranych. Zdecydowana liczba osadzonych odbywała karę w systemie programowego oddziaływania (341 skazanych P-2/p, 184 - P-1/p, 14- M-2/p, 13- M-1/p oraz 1 M-2/p/u). Natomiast karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym wykonywano wobec 8 osadzonych.

3. Personel

W skład działu penitencjarnego wchodzi 25 osób, tj. kierownik penitencjarny, zastępca kierownika, trzech psychologów, wychowawca ds. pomocy postpenitencjarnej, wychowawca ds. kulturalno-oświatowych oraz biblioteki, wychowawca ds. sportu, technik ds. zatrudnienia oraz 16 wychowawców zatrudnionych w oddziałach mieszkalnych. Wszyscy funkcjonariusze działu penitencjarnego posiadają wykształcenie wyższe.

Biorąc pod uwagę podstawową pojemność normatywną jednostki, średnia liczba osadzonych na wychowawcę w dziale penitencjarnym wynosi ok. 50 osób, z kolei na psychologa przypada 268 osadzonych.

Zdaniem wizytujących liczba psychologów w dziale penitencjarnym jest niewystarczająca dla zapewnienia osadzonym właściwej pomocy psychologicznej. Zgodnie z uzasadnieniem Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. w sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach

karnych i aresztach śledczych (dalej: Instrukcja) w celu osiągnięcia standardów pracy penitencjarnej, na jednego psychologa penitencjarnego powinno przypadać 200 osadzonych, zaś na wychowawcę 40 skazanych lub 60 tymczasowo aresztowanych. Pracownicy KMP przypominają, że zgodnie ze stanowiskiem Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmóc napięcie obecne w każdym zakładzie karnym*” (Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]). Mając na względzie powyższe przedstawiciele KMP zalecają zwiększenie obsady psychologicznej.

Wskazać ponadto należy, że zatrudnieni w jednostce psycholodzy nie mają zapewnionej superwizji. W związku z tym warto zauważyć, iż przy tego typu obciążającej psychicznie pracy superwizja wydaje się niezbędna jako czynnik z jednej strony zabezpieczający psychologów, z drugiej zaś znacznie zwiększający efektywność ich pracy. Biorąc powyższe pod uwagę wizytujący zalecają zorganizowanie psychologom regularnej superwizji.

Analiza dokumentacji dotyczącej szkoleń kadry Zakładu wskazuje, że w latach 2014 – 2015 funkcjonariusze SW, z działu penitencjarnego oraz ochrony, uczestniczyli w dużej liczbie szkoleń, zarówno merytorycznych, jak i koncentrujących się na rozwoju konkretnych kompetencji. Wśród poruszanych tematów wymienić należy m.in. szkolenie specjalistyczne w zakresie podstawowych umiejętności niezbędnych do realizacji grupowych programów resocjalizacyjnych, trening umiejętności psychospołecznych, warsztaty metodyczne z zakresu profilaktyki zdarzeń mogących wystąpić w Służbie Więziennej, warsztaty profilaktyki stresu, wzmocnienie zasobów potrzebnych do radzenia sobie ze stresem doświadczanym w pracy psychologa, kurs języka angielskiego.

Mając na uwadze specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, wartym rozważenia, w ocenie pracowników KMP, byłoby objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej szkoleniami na temat praw osób pozbawionych wolności oraz standardów międzynarodowych obowiązujących w tym zakresie. W tym miejscu warto przywołać Standardy CPT (patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego), które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej*.

Zgodnie z uzyskanymi informacjami w 2014 r. oraz w 2015 r. do dnia wizytacji, nie były prowadzone postępowania karne wobec funkcjonariuszy i pracowników Zakładu związanych z realizowanymi przez nich czynnościami służbowymi. W analizowanym okresie nie prowadzono także żadnych postępowań dyscyplinarnych.

4. Warunki bytowe

Oddziały mieszkalne zostały zorganizowane w 3 pawilonach: A, B i D.

W dniach wizytacji trwały prace remontowe w pawilonie B (system półotwarty). Obejmowały one remont wszystkich cel mieszkalnych wraz z kącikami sanitarnymi oraz doprowadzenie do cel ciepłej wody. Wymieniane na nowe były wszystkie szafki więzienne oraz szafki na środki czystości. Zgodnie z wyjaśnieniami kierownictwa jednostki do końca stycznia 2016 r. planowana jest wymiana wszystkich łóżek koszarowych na nowe, z odpowiednimi zabezpieczeniami.

Rozpoczęcie remontu pawilonu A (system półotwarty) zaplanowane zostało na listopad 2015. Zgodnie z informacjami uzyskanymi od dyrekcji Zakładu, w jego ramach wyremontowane zostaną instalacje wodno – kanalizacyjne, do cel mieszkalnych zostanie doprowadzona ciepła woda. Kąciki sanitarne zostaną gruntownie wyremontowane, ściany zostaną wyłożone glazurą, zaś armatura sanitarna zostanie wymieniona na nową. W czasie remontu w celach mieszkalnych zostaną odnowione powłoki malarski ścian i sufitów. Cele zostaną wyposażone w nowe szafki więzienne i szafki na środki czystości. Pozostały sprzęt (za wyjątkiem łóżek, które zostały wymienione w ostatnich 3 latach) będzie wyremontowany.

Wizytujący pozytywnie oceniają podejmowane działania remontowe pawilonów A i B, bowiem warunki panujące w niewyremontowanych celach należy uznać za złe. Zwizytowane cele były zniszczone, wyglądały na zdewastowane. Na ścianach widoczne były ubytki farby, tynku oraz zagrzybienia, zaś podłoga nosiła ślady długoletniej eksploatacji. W żadnej z wizytowanych cel nie stwierdzono braków w wyposażeniu w przedmioty służące do utrzymania higieny osobistej i czystości w celi (miski, lustra, szczotki, kosze na śmieci). Sprzęt kwaterunkowy w celach mieszkalnych w ocenie wizytujących był znacznie zużyty i zniszczony. Również materace były w dużej mierze wyeksploatowane.

Dodatkowo wskazać w tym miejscu należy, iż osadzeni w pawilonie B skarżyli się na obecność pluskw. Wskazywali oni, iż przeprowadzane są dezynsekcje cel, jednakże nie przynoszą one rezultatu. Zgodnie z wyjaśnieniami kierownictwa, w celu zwalczania

pojawiających się w insektów, niejednokrotnie przeprowadzana była dezynsekcja jednostki. Pojawiająca się na nowo ich obecność związana jest ze starym sprzętem kwaterunkowym, który w ramach remontu wymieniany jest na nowy. Wizytujący zalecają zatem kontynuowanie działań mających na celu usunięcie insektów.

Warunki bytowe w pawilonie D (system zamknięty) wizytujący oceniają jako bardzo dobre. Do wszystkich cel w tym pawilonie podłączona została ciepła woda. Ich stan nie wzbudził wątpliwości wizytujących. Cele wyposażone były nowy sprzęt kwaterunkowy, w każdej panował ład i porządek.

W Zakładzie przeważają cele wieloosobowe (najwięcej jest 4 – osobowych). Wątpliwości przedstawicieli KMP wzbudza funkcjonowanie cel dla 12 osób, wyposażonych w 1 kącik sanitarny. Pomimo że przepisy krajowe nie określają maksymalnej pojemności cel mieszkalnych w jednostkach penitencjarnych, to jednak odwołując się do ogólnych zasad wynikających przede wszystkim z aktów prawa międzynarodowego należy stwierdzić, iż warunki sanitarno-higieniczne panujące w celach mieszkalnych kilkunastoosobowych nie zapewniają standardów minimalnych, tak aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób.

Podobne stanowisko wyraził CPT w Jedenastym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (2001) 16]: *W wielu krajach wizytowanych przez Komitet, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, osadzonych często umieszcza się w celach wieloosobowych, w których koncentruje się całość lub większa część życia codziennego, tj. sen i aktywność dzienna, włącznie z higieną osobistą. Komitet zgłasza zastrzeżenia do samej idei takiego kwaterowania osadzonych w zamkniętych zakładach karnych. Zastrzeżenia te są tym większe, gdy w omawianych celach panuje znaczne zatłoczenie i niezdrowe warunki. Rzecz jasna, kwaterowanie w dużych celach wieloosobowych może być w pewnych krajach determinowane różnymi czynnikami, w tym kulturowymi. Tym niemniej na temat cel, w których żyją i śpią dziesiątki osadzonych razem, można powiedzieć więcej złego niż dobrego. Duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy. Cele wieloosobowe sprzyjają rozwojowi subkultur przestępczych i ułatwiają utrzymanie spójności takich organizacji. Utrudniają także – jeśli nie uniemożliwiają – sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny; ściślej rzecz ujmując, w razie niepokojów w zakładzie karnym trudno uniknąć zaangażowania pomocy o znacznej sile. W systemie dużych cel wieloosobowych właściwe kwaterowanie poszczególnych osadzonych, oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i potrzeb, staje się zadaniem prawie*

niemożliwym. Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom wypełnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej o **znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji.** Również zgodnie z Regułą 19.3 Zalecenia Rec(2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (dalej: Europejskie Reguły Więzienne), więźniowie mają bezpośredni dostęp do pomieszczeń sanitarnych, które są higieniczne i respektują prywatność. Podobnie przyjęto we Wzorcowych regułach minimalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych, dotyczących postępowania z więźniami (Reguły Mandeli): *Urządzenia sanitarne będą odpowiednie do zapewnienia każdemu więźniowi możliwości zaspokojenia potrzeb naturalnych w czysty i przyzwoity sposób* (Reguła 15).

Przywołane powyżej standardy międzynarodowe uznawane są za pewne minimum warunków uznawanych za możliwe do przyjęcia przez państwa członkowskie Rady Europy oraz Narody Zjednoczone.

Reprezentanci Mechanizmu w pełni podzielają stanowisko wyrażone przez CPT oraz podkreślają potrzebę zapewnienia odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych w celach kilkunastoosobowych. W ocenie przedstawicieli KMP wyodrębnienie jednej toalety dla 12 osób nie umożliwia osobie pozbawionej wolności załatwienia potrzeby fizjologicznej w każdym czasie, co więcej może stanowić źródło konfliktów między współosadzonymi. Trudno też zgodzić się, iż wszystkim osadzonym przebywającym w jednostce zapewniono równe prawo dostępu do urządzeń sanitarnych, skoro w jednej z cel przypadają jedna toaleta na 3 osoby, w innej zaś jedna na 12 osadzonych. Do dużego przeciążenia urządzeń sanitarnych dochodzi szczególnie w godzinach rannych, co powoduje, że część osadzonych zawsze zmuszona jest do długiego oczekiwania na możliwość skorzystania z toalety. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają zmniejszenie pojemności cel 12-osobowych.

Ciepła woda użytkowa jest dostarczana do cel mieszkalnych w budynku D. Osadzeni zaopatrywani są w wodę codziennie, wyznaczonych godzinach. Wraz z zakończeniem prac remontowych w budynku B cele mieszkalne tam zlokalizowane zostaną zaopatrywane w ciepłą wodę w podobnych godzinach jak cele w budynku D. Jedynie część zakładu karnego typu półotwartego znajdująca się w budynku A nie ma technicznych możliwości dostarczania ciepłej wody użytkowej do kąpeków sanitarnych. Stan ten ulegnie zmianie po zakończeniu prac remontowych, co planowane jest na pierwszy kwartał roku 2017.

Kąpiel osadzonych odbywa się dwa razy w tygodniu w łaźniach. Wizytujący zwrócili uwagę, iż w łaźniach nie zostały wyodrębnione stanowiska prysznicowe. Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo, iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpeli osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łaźniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko. Wizytujący zalecają zatem wyodrębnienie w łaźniach stanowisk prysznicowych, gwarantujących intymność osobom kąpiącym się.

Cele mieszkalne wyposażone zostały w pełni zabudowane kąpiki sanitarne. Wyjątek stanowią jednoosobowe cele mieszkalne oraz cele izolacyjne. W ocenie przedstawicieli KMP narusza to prawo osadzonego do zagwarantowania intymności przy czynnościach fizjologicznych. W tej sprawie Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich w dniu 20 lutego 2013 r. (sygn. RPO-682905-II-702/11/MK) wystąpił do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej i w dniu 26 marca 2013 r. otrzymał zapewnienie, że problematyka dotycząca poprawy warunków bytowych w zakładach karnych i aresztach śledczych jest jednym z obszarów stałej kontroli i zainteresowania Służby Więziennej. Należy również wskazać, że w podobnej sytuacji Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że brak wymogu zabudowy kąpika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kąpika sanitarnego w celach 1-osobowych.

Wielkość okien umożliwia właściwe oświetlenie cel, wystarczające do czytania i pisanie. Oświetlenie sztuczne działa sprawnie. Zainstalowane w celach gniazda elektryczne umożliwiają osadzonym korzystanie z odbiorników telewizyjnych.

W jednostce monitoringiem wizyjnym objęte są m.in. następujące pomieszczenia: poczekalnia dla osób odwiedzających, sale widzeń, cela zabezpieczająca wraz z przedsionkiem (włącznie z rejestrowaniem dźwięku) oraz 2 cele mieszkalne. W celach monitoring jest uruchamiany w przypadku wydania decyzji o monitorowaniu osadzonego. W dniu wizytacji nie było osadzonych przebywających w celach monitorowanych. Podgląd monitoringu nie wzbudził wątpliwości przedstawicieli KMP.

Wizytujący dokonali oglądu cel izolacyjnych oraz celi zabezpieczającej i nie stwierdzili uchybień w zakresie ich wyposażenia.

W jednostce funkcjonuje kantyna, w której osadzeni mogą dokonywać zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych.

W Zakładzie zorganizowane są dwa kompleksy placów spacerowych, odrębnie dla zakładu karnego typu zamkniętego i zakładu karnego typu półotwartego, wyposażone w ławki, sprzęt sportowy (stoły do tenisa stołowego, szachy oraz drążki do ćwiczeń). Plac spacerowe nie posiadają częściowego zadaszenia, chroniącego osadzonych przed złymi warunkami atmosferycznymi. Zgodnie z opinią CPT *kluczowe znaczenie ma to, aby plac ćwiczeń na zewnątrz budynku był odpowiednio przestronny, a także – w miarę możliwości – dawał schronienie przed niepogodą* (Fragment § 48 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Przedstawiciele Mechanizmu rekomendują częściowe zadaszenie wszystkich placów spacerowych.

Na terenie jednostki znajdują się ponadto dwa boiska do piłki siatkowej, boisko do piłki koszykowej i piłki nożnej oraz siłownia na powietrzu. Na boisku dostępny jest stół do tenisa stołowego, szachy oraz drążek do ćwiczeń.

W latach 2014-2015 (do dnia wizytacji) dyrektor Zakładu nie wydawał decyzji o umieszczeniu w celi, w których powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego jest mniejsza niż 3 m².

5. Sytuacja osób z niepełnosprawnością

Zakład Karny w Strzelinie nie jest jednostką przeznaczoną dla skazanych poruszających się na wózku inwalidzkim w świetle zarządzenia Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 55/13 z dnia 20 grudnia 2013 r. Mimo to, w jednostce znajduje się

jedna cela dwuosobowa, posiadająca ułatwienia dla osób z niepełnosprawnością. Zlokalizowana jest na parterze pawilonu D. Jej wyposażenie, poza typowymi sprzętami kwaterunkowymi stanowią udogodnienia w postaci uchwyty i poręczy w kącie sanitarnym. Ponadto kącik posiada większą powierzchnię od innych, by ułatwić poruszanie się osadzonych w niej odbywających karę. Przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają zorganizowanie opisywanej celi na terenie jednostki. Warto jednakże rozważyć zamontowanie w łazienkach udogodnień umożliwiających osobom mającym trudność w poruszaniu się samodzielną kąpiel. Pełna zależność od osób trzecich, wynikająca z braku udogodnień dla osób niepełnosprawnych, może przyczyniać się do zwiększenia poczucia dyskomfortu oraz frustracji u osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim. Należy również wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 r. Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego wszelkie instytucje państwowe, winny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością.

6. Traktowanie

Na podkreślenie zasługuje wysoka ocena przez osadzonych – zarówno tych, z którymi przeprowadzono rozmowy na osobności, jak i tych rozpytywanych podczas wizytacji cel – sposobu traktowania ich przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. W opinii osadzonych funkcjonariusze są życzliwi, kulturalni i nie zachowują się agresywnie. Można także liczyć na ich przychylność w rozwiązywaniu przedstawianych im problemów. Pojedyncze uwagi dotyczyły opryskliwego sposobu odzywania się niektórych funkcjonariuszy do osadzonych, ale respondenci podkreślali, że sytuacje takie miały charakter incydentalny.

Kontrole osobiste przeprowadzane są w wydzielonych pomieszczeniach. Osadzeni w rozmowach twierdzili, iż przeprowadzane są one bez obecności osób trzecich. Wątpliwości przedstawicieli KMP wzbudził jednakże sam sposób przeprowadzania kontroli

osobistych. W trakcie rozmów indywidualnych osadzeni wskazywali, że kontrola osobista polega na rozebraniu się osadzonego do naga.

W ocenie przedstawicieli KMP poszanowanie prawa osadzonego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku pozostawienia tej osoby bez ubrania jest niewątpliwie naruszane.

Warto odnieść się do stanowiska CPT wskazanego w raporcie z wizytacji przeprowadzonej w Polsce w dniach 5-17 czerwca 2013 r., w którym wskazano, że *Kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym. Z tego też powodu, uciekanie się do przeprowadzenia kontroli osobistej powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i być poddane rygorystycznym kryteriom oraz nadzorowi. Powinno się podjąć wszystkie rozsądne wysiłki w celu zminimalizowania poczucia zażenowania; osoby osadzone poddawane kontroli osobistej normalnie nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań¹.*

Przedstawiciele KMP zalecają więc przeprowadzanie kontroli osobistych w następujący sposób. Osadzony nie powinien być zobowiązany do zdjęcia całego ubrania jednocześnie, a zdejmować je częściami i ubierać się po dokonaniu kontroli określonego odcinka. Przykładowo kontrolowany wpierw zdejmuje ubranie od pasa w górę i podlega kontroli. Następnie po ubraniu się zdejmuje odzież od pasa w dół i ta część jego ciała jest kontrolowana

W 2014 r. w Zakładzie Karnym w Strzelinie dwukrotnie stosowano środki przymusu bezpośredniego wobec dwóch osadzonych. W pierwszym przypadku stosowano: siłę fizyczną, kajdanki, celę zabezpieczającą, pas obezwładniający jednoczęściowy. W drugim przypadku stosowano: siłę fizyczną, celę zabezpieczającą, pas obezwładniający jednoczęściowy. W 2015 r. w jednostce nie stosowano środków przymusu bezpośredniego. Wizytujący nie wnoszą zastrzeżeń do sposobu dokumentowania przymusu.

W 2014 roku do Zakładu wpłynęło 21 skarg. Ich przedmiotem były: opieka zdrowotna, zatrudnienie, warunki bytowe, traktowanie przez funkcjonariuszy SW, przetransportowanie, kary dyscyplinarne, widzenia i rozmowy telefoniczne, działalność

¹ Pkt 106 Raportu z wizyty Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) przeprowadzonej w Polsce w dniach 5 - 17 czerwca 2013 r.

kulturalno - oświatowa i sportowa. Żadna z rozpoznanych skarg nie została uznana za zasadną. W 2015 r., do dnia wizytacji, do jednostki wpłynęło 29 skarg wystosowanych przez 22 osadzonych. Wszystkie uznane zostały za bezzasadne. W ocenie osadzonych skargi i wnioski załatwiane są bardzo szybko, w ciągu 14 dni. Analiza treści losowo wybranych skarg nie ujawniła nieprawidłowości.

W analizowanym okresie do jednostki wpłynęło 268 próśb i wniosków, w głównej mierze dotyczących przetransportowania. Osadzeni nie zgłaszali także uwag w zakresie rozpatrywania próśb i wniosków, w szczególności terminowości ich rozpoznawania.

W roku 2014 toczyło się 6 spraw z powództwa cywilnego skazanych, dotyczących przeludnienia oraz warunków bytowych. Na dzień wizytacji 5 powództw zostało oddalonych, natomiast jedna sprawa była w toku. W roku 2015 toczyło się również 6 spraw sądowych dotyczących przeludnienia oraz warunków bytowych. Trzy powództwa zostały oddalone, pozostałe na dzień wizytacji pozostawały w toku.

7. Dyscyplinowanie i nagradzanie

Z informacji uzyskanych od dyrektora jednostki wynika, iż kary dyscyplinarne w 2014 r. i 2015 r. (do dnia wizytacji) były wymierzane łącznie 711 razy. Do najczęściej stosowanych należały: nagana (396 przypadków), pozbawienie korzystania z udziału w niektórych zajęciach sportowych, na okres do 3 miesięcy (212), umieszczenie w celi izolacyjnej na okres do 28 dni (51).

Przedstawiciele KMP zapoznali się także z zestawieniem nagród zastosowanych wobec skazanych od początku w 2014 r. do dnia wizytacji. Z przedstawionych informacji wynika, że w analizowanym okresie udzielono 7614 nagród. Najwięcej osób nagrodzonych zostało pochwałą (3543), zezwoleniem na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej (1844), zezwoleniem na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nie przekraczający jednorazowo 14 dni (599), zezwoleniem na widzenie bez dozoru poza obrębem zakład karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godzin (291).

Pracownicy Mechanizmu pozytywnie oceniają funkcjonującą w zakładzie praktykę nagradzania i karania osadzonych.

8. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenia dyrektora Zakładu Karnego Nr 2/15 wraz z aneksem (dla zakładu karnego

typu zamkniętego) oraz Nr 3/15 z aneksem (dla zakładu karnego typu półotwartego). Kopie porządku wewnętrznego znajdowały się w wizytowanych celach mieszkalnych. W ocenie przedstawicieli Mechanizmu przepisy zawarte w powyższych aktach sformułowane są jasno, jednakże wskazane byłoby stworzenie jednolitego tekstu porządku zawierającego zmiany, o których mowa w aneksie. Obecny podział stanowi utrudnienie w zrozumieniu przedstawianych reguł, a przecież dokumenty te adresowane są do osób, które mogą mieć szczególne problemy z interpretacją takich materiałów.

Na ścianach korytarzy poszczególnych oddziałów wywieszono grafiki dostaw ciepłej wody, grafiki zajęć sportowych i zajęć kulturalno-oświatowych, ośrodków profilaktyki uzależnień, sądów. Zamieszczone są tam również adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka – jednakże nie we wszystkich oddziałach, dlatego wizytujący zalecają uzupełnienie braków w tym zakresie.

W Zakładzie znajduje się stanowisko komputerowe z możliwością dostępu przez osadzonych do stron bip.rpo.gov.pl, rcl.gov.pl, sw.gov.pl, bip.sw.gov.pl, e-sad.gov.pl oraz ip.gov.pl. Jednakże, podczas rozmów indywidualnych oraz w celach, osadzeni twierdzili, iż nie słyszeli o możliwości dostępu do BIPu. W związku z tym wizytujący zalecają poinformowanie osadzonych o możliwości dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej.

W bibliotece znajdowały się akty prawne, aktualne kodeksy karne wykonawcze, a także raporty z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Wśród osadzonych nie jest upowszechniana wiedza na temat rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i ich skutków. Potrzeba upowszechniania wśród osadzonych prawnych skutków m.in. orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, została zauważona przez sam Trybunał Konstytucyjny. W wyniku podjętej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji na temat upowszechniania orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i ich prawnych skutków, Szef Biura Trybunału Konstytucyjnego poinformował, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszej korespondencji od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie przekazywać zainteresowanym we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej. Należy zaznaczyć, że Szefem Biura Trybunału Konstytucyjnego, iż

powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej, służącej m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu skazanym i osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych. W ocenie przedstawicieli KMP, informowanie o orzecznictwie wskazanych wyżej Trybunałów, mogłoby odbywać się za pomocą audycji emitowanej w radiowęźle.

W dniu wizytacji w Zakładzie przebywali cudzoziemcy (dane osobowe usunięto). W aktach osobowych (dane osobowe usunięto) nie znajdowała się informacja jakim językiem posługuje się osadzony. W przypadku (dane osobowe usunięto) informacja o tym, iż posługuje się językiem polskim znalazła się dopiero w notatce po zmianie oddziału mieszkalnego. Podobnie notatka z rozmowy wstępnej z (dane osobowe usunięto) nie zawiera adnotacji, w jakim języku ona się odbyła, co jest istotną informacją przy ocenie realizacji omawianego w tym punkcie prawa. Przedstawiciele Mechanizmu zalecają, aby w notatkach z rozmowy wstępnej z cudzoziemcem odnotowywać, jakim językiem osadzony się posługuje.

Nadto wątpliwości przedstawicieli Mechanizmu wzbudził wniosek osadzonego nie posługującego się językiem polskim (dane osobowe usunięto), złożony do dyrektora Zakładu o wyrażenie zgody na prowadzenie rozmów telefonicznych w języku angielskim oraz afrykańskim, napisany w języku polskim. Zdaniem przedstawicieli KMP w przypadku osoby nieposługującej się językiem polskim wszelkie oświadczenia/wnioski/prośby powinny być sporządzone przez osadzonego w jego ojczystym języku, a następnie przetłumaczone na język polski.

W przypadku cudzoziemców szczególne znaczenie ma reguła 30.1 Europejskich Reguł Więziennych, stwierdzająca, iż *w momencie przyjęcia i tak często jak jest to potrzebne również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym*. Co więcej, zgodnie z regułą 30.2 *więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji*. W związku z powyższym przedstawiciele KMP zalecają, aby wszelkie informacje dotyczące praw i obowiązków więźniów, także zasad odbywania kary pozbawienia wolności były przekazywane skazanym w języku dla nich zrozumiałym np. za pośrednictwem tłumacza albo pracownika odpowiedniego urzędu dyplomatycznego lub konsularnego. Należy też

zadbać, by podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia były tłumaczone na język dla nich zrozumiały.

9. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Skazani nowoprzyjęci do Zakładu mają możliwość niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu. W każdym oddziale zainstalowane są aparaty telefoniczne, z których osadzeni mogą korzystać bez większych ograniczeń.

Osadzeni z zakładu typu półotwartego korzystają z aparatu samoinkasującego w czasie otwarcia cel mieszkalnych. Czas korzystania przez jednego osadzonego z aparatu samoinkasującego nie może przekraczać 5 minut.

Natomiast osadzeni z podgrupą zamkniętą korzystają z telefonów zgodnie z kolejnością zgłoszeń składanych oddziałowemu. Czas korzystania przez jednego osadzonego z aparatu telefonicznego nie może przekraczać 5 minut.

Widzenia dla osób skazanych realizowane są zarówno w dni robocze jak i niedziele oraz w dni wolne od pracy i w święta państwowe i kościelne.

Jednostka posiada dwie obszerne, monitorowane sale widzeń - oddzielna dla zakładu typu zamkniętego i zakładu typu półotwartego. Wydzielono w nich kącik dla dzieci. Odwiedzający mogą korzystać z toalety.

W Zakładzie nie ma wyodrębnionej sali do widzeń bez osoby dozorującej, w związku z czym realizacji takiego widzenia odbywa się w miarę potrzeb, w jednej z sal widzeń. W przypadku sprzyjających warunków pogodowych odbywają się również na terenie zielonym, wewnątrz jednostki. Zdaniem wizytujących realizowanie widzenia bezdozorowego w monitorowanej sali stoi w sprzeczności z intencją, jaka przyświecała ustawodawcy wprowadzającemu formę nagrody w postaci widzeń bezdozorowych. Prawodawca wskazując, że jest to widzenie bez osoby dozorującej, nakazał odstąpić od wymogu nadzoru nad skazanymi i osobami go odwiedzającymi, przyznając im większą swobodę i szerszy zakres prywatności podczas tego widzenia. Należy również zauważyć, że nagrodowy charakter tego rodzaju widzenia poprzedza ocena wychowawcy działu penitencjarnego, że w czasie widzenia skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, zaś administracja jednostki penitencjarnej dysponuje instrumentami, które pozwalają na zdiagnozowanie skazanych mogących podejmować działania godzące w bezpieczeństwo zakładu. W związku z powyższym pracownicy KMP zalecają każdorazowe zasłanianie kamer podczas widzeń bez osoby dozorującej.

Jednostka dysponuje natomiast odrębnym pomieszczeniem przeznaczonym do realizacji nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 3 kkw, tj. widzenia w odrębnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej. W Zakładzie są także cztery stanowiska do widzeń uniemożliwiających bezpośredni kontakt. Rozmowa osadzonego z odwiedzającym odbywa się za pomocą telefonu.

Przy salach widzeń znajduje się mała kantyna, w której oprócz zakupów żywności na czas widzenia można kupić gorące napoje.

W związku ze zmianą przepisów, od 1 lipca 2015 r. osadzeni mogą otrzymywać od osób najbliższych paczki z produktami spożywczymi i wyrobami tytoniowymi wyłącznie skompletowane z produktów zakupionych w kantynie. Dyrektor jednostki poinformował wizytujących, że brak jest skarg skazanych na zmienioną procedurę przygotowywania paczek żywnościowych. Również osadzeni nie zgłaszali wizytującym uwag w tym zakresie.

10. Prawo do ochrony zdrowia

W skład personelu medycznego zatrudnionego w Zakładzie wchodzi: kierownik ZOZ – internista (0,75 etatu), 2 internistów (0,75 i 0,33 etatu), stomatolog (0,8 etatu), lekarz medycyny pracy (0,45 etatu), psychiatra (0,3 etatu), chirurg (0,3 etatu), dermatolog (0,3 etatu), laryngolog (0,25 etatu), radiolog (0,15 etatu) oraz 6 pielęgniarek (5,45 etatów) i technik radiolog (0,3 etatu). W przypadku wystąpienia potrzeby konsultacji lekarzy innych specjalizacji, osadzeni przewożeni są do służby zdrowia poza jednostkę.

Lekarze interniści przyjmują osadzonych w poniedziałki, wtorki, środy i piątki, w godzinach od 7³⁰ do 15³⁰. W czwartki wizyty realizują lekarze specjaliści. Gabinet stomatologiczny czynny jest każdego dnia, zgodnie z grafikiem. Osadzeni z bólem przyjmowani są poza kolejnością.

Wizytujący nie mieli możliwości zweryfikowania faktycznego czasu pracy lekarzy, zgodnie bowiem z wyjaśnieniami dyrektora w jednostce nie jest prowadzona księga, w której odnotowywane są godziny wejść i wyjść personelu, prowadzona jest tylko lista obecności pracowników.

Pomieszczenia ambulatorium są w bardzo dobrym stanie. Na jego terenie wydzielone zostały: gabinet lekarski, gabinet stomatologiczny, gabinet zabiegowy, gabinet opatrunkowy, pracownia rtg+ciemnia, dwie izby chorych (5 miejsc), łazienka dla izby chorych. Ponadto w odrębnym pawilonie mieszkalnym znajduje się drugi gabinet lekarski oraz zabiegowy.

Z informacji uzyskanych przez wizytujących od personelu medycznego wynika, że funkcjonariusze doprowadzający osadzonych z reguły nie są obecni przy ich badaniu, chyba, że w szczególnych przypadkach lekarz sobie tego zażyczy. Osadzeni potwierdzili w rozmowach istnienie takiej praktyki.

Podczas rozmów indywidualnych skazani dobrze ocenili opiekę medyczną, wskazując na krótki czas przyjęcia do lekarza. Jednakże uwagi ich dotyczyły traktowania przez kierownika ZOZ. Twierdzili oni, że lekarz ten traktuje ich jak "symulantów", zachowując się przy tym prowokacyjnie i niejednokrotnie niekulturalnie. Wskazać w tym miejscu należy, że zebrane przez wizytujących uwagi dotyczyły wyłącznie kierownika ZOZ, praca innych lekarzy została oceniona przez rozmówców pozytywnie.

11. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

We wszystkich pawilonach mieszkalnych wydzielone zostały świetlice oddziałowe. Wyposażone są one m.in. w stół do ping-ponga, piłkarzyki, grę dart i gry planszowe. W świetlicach odbywają się zajęcia sportowe oraz kulturalno-oświatowe, m.in.: turnieje tenisa stołowego (singiel, debel), turnieje w piłkarzyki stołowe, w dart oraz gry planszowe, konkursy: geograficzne, biologiczne, wiedza ogólna, historyczne, sportowe. W pomieszczeniach tych realizowane są również programy readaptacyjne, koncerty i przedstawienia teatralne dla osadzonych i ich rodzin.

W Zakładzie funkcjonuje ponadto świetlica centralna oraz sale kół zainteresowań.

Zgodnie z udzielonymi przez administrację wyjaśnieniami, po zakończeniu remontu pawilonu A planowane jest przekazanie wszystkich pomieszczeń znajdujących się w jego przyziemiu do dyspozycji działu penitencjarnego z przeznaczeniem na realizację programów readaptacyjnych. Zwiększy to dostępną bazę lokalową o kolejne dwa pomieszczenia.

Na terenie Zakładu osadzeni mogą także uczestniczyć w zajęciach sportowych. Służą do tego dwa boiska do piłki siatkowej, boisko do piłki koszykowej i piłki nożnej oraz siłownia na powietrzu.

Prasa dostarczana jest codziennie na oddziały penitencjarne. Jednostka prenumeruje: Gazetę Wyborczą, Gazetę Prawną oraz Rzeczpospolitą.

W latach 2014-2015 osadzeni uczestniczyli m.in. w następujących programach readaptacyjnych: Alkohol a patologia życia codziennego, Alkohol i narkotyki jako patologie społeczne, Bez stresu, Chcę mieć trzeźwy umysł, Bezpieczna droga, Dbaj o zdrowie, Dopalacze to nie dla mnie, Jak nie agresja to co, Mały krok duża zmiana,

Mówię po angielsku, Muzyka lekiem na zło, Ojciec i dziecko, Przez sztukę do wolności, Rodzina bez przemocy, Teatr więzienny, Do serca przytul psa, Z komputerem na TY. W celu właściwego przygotowania osób opuszczających jednostkę do ich skutecznej readaptacji, w 2014r. administracja jednostki podpisała liczne porozumienia, których celem jest zapobieganie bezdomności, przeciwdziałanie bezrobociu, aktywizacja zawodowa i wsparcie osób dotkniętych niepełnosprawnością.

Od roku 2014 do dnia wizytacji odnotowano 354 wyjść w ramach zajęć kulturalno-oświatowych, w których uczestniczyło 114 skazanych.

Wizytujący pozostają pod dużym wrażeniem oferty zajęć kulturalno-oświatowych oraz zaangażowania osadzonych w szereg różnorodnych przedsięwzięć zarówno na terenie jednostki jak i poza nim. Podobnego zdania byli osadzeni, którzy pozytywnie wypowiadali się w powyższym zakresie.

12. Prawo do praktyk religijnych

Kapelan katolicki jest zatrudniony na 0,2 etatu. Podczas wizyt w jednostce – w poniedziałki i środy przeprowadza spotkania z osadzonymi, w soboty i święta odprawia msze święte. Również osadzeni innych wyznań zapewnione mają prawo do praktykowania religii. Ich spotkania odbywają się w innych niż kaplica pomieszczeniach, według ustalonego porządku tygodniowego.

Podczas podsumowania wizytujący zgłosili dyrektorowi prośbę osadzonego (dane osobowe usunięto) o udostępnienie mu Biblii w języku angielskim, która niedostępna jest w bibliotece jednostki. Kontakt z lekturą, to w przypadku osadzonego nie posługującego się językiem polskim, to jedyna, jego zdaniem, możliwość praktykowania religii. **Wizytujący proszą o poinformowanie o sposobie załatwienia prośby osadzonego.**

13. Zatrudnienie

W dniu wizytacji zatrudnienie osadzonych w jednostce kształtowało się na dość wysokim poziomie – 215 skazanych, w tym 51 osób zatrudnionych odpłatnie, 143 skazanych zatrudnionych nieodpłatnie. Nieodpłatnie osadzeni pracują na terenie jednostki oraz na rzecz podmiotów zewnętrznych, także tych prowadzących działalność charytatywną.

W 2014 r. w Zakładzie zorganizowano dwa kursy zawodowe dla osadzonych pt. *Zagospodarowanie terenów zielonych* oraz *Technologie robót wykończeniowych w budownictwie*, które ukończyło łącznie 24 absolwentów. Z kolei w 2015 r. do dnia

wizytacji zorganizowano kurs malarza, w którym uczestniczyło 12 osadzonych oraz 4 edycje kursu z zagospodarowania terenów zielonych (48 uczestników łącznie).

14. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Strzelinie:

- 1.1.** wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych;
- 1.2.** zmniejszenie pojemności cel 12-osobowych;
- 1.3.** wyodrębnienie w łazniach stanowisk prysznicowych, gwarantujących intymność osobom kąpiącym się;
- 1.4.** zapewnienie cudzoziemcom nieposługującym się językiem polskim realizacji prawa do informacji, zgodnie z pkt 7 Raportu;
- 1.5.** kontynuowanie działań dezynsekcyjnych w pawilonie B;
- 1.6.** każdorazowe zasłanianie kamer w salach widzeń podczas widzeń bez osoby dozorującej;
- 1.7.** przeprowadzanie kontroli osobistych osadzonych w sposób wskazany w pkt 6 raportu;
- 1.8.** zwiększenie obsady psychologicznej;
- 1.9.** objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej szkoleniami na temat praw osób pozbawionych wolności oraz standardów międzynarodowych obowiązujących w tym zakresie;
- 1.10.** zapewnienie psychologom regularnej superwizji;
- 1.11.** poinformowanie osadzonych o możliwości dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej;
- 1.12.** informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno – oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych;
- 1.13.** ujednolicenie tekstów porządku wewnętrznego jednostki;
- 1.14.** uzupełnienie tablic informacyjnych o adresy instytucji stojących na straży praw człowieka;

- 1.15. zamontowanie w łazienkach udogodnień dla osób mających problemy w poruszaniu się;
- 1.16. wyposażenie wszystkich pól spacerowych w częściowe zadaszenia;
- 1.17. kontynuowanie prac remontowych w jednostce.

2. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej we Wrocławiu

- 2.1. przekazanie środków na realizację zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

